

РОЗДІЛ 8. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

ЕЛЕМЕНТИ МЕТОДУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ:
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ
НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ УСТАНОВELEMENTS OF ACCOUNTING METHOD: FEATURES OF APPLICATION
IN THE ACTIVITIES OF NON-BANK FINANCIAL-CREDIT INSTITUTIONS

У статті розглянуто підходи до композитарності методу бухгалтерського обліку, визначено їх взаємозумовленість та взаємодоповнюваність. Сформульовано визначення методу бухгалтерського обліку як системи способів та прийомів, що забезпечує відображення предмета бухгалтерського обліку, та побудовано схему його композитарності. Надаючи перевагу адитивному підходу, висловлено власне бачення на назви та зміст елементів методу. Ідентифіковано особливості застосування елементів методу бухгалтерського обліку в процесі формування корисної інформації про діяльність небанківських фінансово-кредитних установ та окреслено тенденції їх змін.

Ключові слова: елементи методу бухгалтерського обліку, документування, оцінювання, рахунок, подвійний запис, балансове узагальнення, звітність, небанківські фінансово-кредитні установи.

В статье рассмотрены подходы к композитарности метода бухгалтерского учета, определены их взаимобусловленность и взаимодополняемость. Сформулировано определение метода бухгалтерского учета как системы способов и приемов, которая обеспечивает отображение предмета бухгалтерского учета, и построена схема его композитарности. Отдавая предпочтение аддитивному подходу, высказано собствен-

ное видение названия и содержания элементов метода. Идентифицированы особенности применения элементов метода бухгалтерского учета в процессе формирования полезной информации о деятельности небанковских финансово-кредитных учреждений и намечены тенденции их изменения.

Ключевые слова: элементы метода бухгалтерского учета, документирование, оценивание, счет, двойная запись, балансовое обобщение, отчетность, небанковские финансово-кредитные учреждения.

In the article approaches to the compositeness of the accounting method are considered, their interdependence and complementarity are determined. The definition of the accounting method is formulated (system of ways and techniques, which ensure the display of the accounting subject) and a scheme of its compositeness is constructed. Giving preference to the additive approach, own vision to the titles and contents of the elements of the method is expressed. The specifics of the application of elements of the accounting method in the process of generating useful information about the non-banking financial and credit institutions' activities are identified and trends of their change are outlined.

Key words: elements of accounting method, documentation, estimation, account, double entry, balance generalization, reporting, non-bank financial and credit institutions.

УДК 657.37:336.73

Гончаренко О.О.

к.е.н., доцент,
професор кафедри обліку
і оподаткування
Черкаський інститут
«Університет банківської справи»

Постановка проблеми. Небанківські фінансово-кредитні установи (кредитні спілки, фінансові компанії, кредитні організації – юридичні особи публічного права, ломбарди, інші кредитні установи) відіграють важливу роль на вітчизняному ринку фінансових послуг, забезпечуючи споживачів унікальними послугами. Євроінтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, вимагають перебудови бухгалтерського обліку зазначених установ, що передусім пов'язане із запровадженням нормативних вимог до застосування міжнародних стандартів фінансової звітності. Саме такі зміни і зумовлюють напрями розвитку методології бухгалтерського обліку, що є теоретичною основою формування та узагальнення інформації про діяльність небанківських фінансово-кредитних установ. Одним із таких напрямів є адаптація складників методу бухгалтерського обліку до змін внутрішнього та зовнішнього середовища для забезпечення формування корисної інформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні дослідження методології бухгалтерського обліку проводилися як вітчизняними, так й іноземними вченими: П.П. Німчиновим, Л.М. Кіндрацькою, О.М. Петруком, Ф.Ф. Бутинцем, Н.М. Малюгою, М.С. Пушкарем, Я.В. Соколовим, Л.К. Нікандровою, В.П. Астаховим, І.С. Хендріксем, М.Ф. Ван Бредом, М.В.І. Глаутерем, Б. Андердауном, А.Р. Белкаоєм, Дж. Годфреєм, А. Ходгсоном, А. Таркаєм, Дж. Гамілтоном, С. Холмсом. Окрім зазначених дослідників, питанням сутності та композитарності методу бухгалтерського обліку присвячено праці О.А. Лаговської, С.М. Деньги і Ю.А. Вериги, М.Д. Акат'євої, В.І. Кузь, М.А. Проданчука, Т.Г. Камінської, Н.А. Канцедал. Окремі елементи методу бухгалтерського обліку були об'єктами наукових досліджень М.І. Бондара, Л.В. Чижевської, Т.А. Давидюк, Н.В. Гудзь і Н.М. Підлужної, Т.П. Смержанюк, Ю.А. Бабаєва та ін. Визнаючи здобутки зазначених авторів, доречно відзначити, що їхні доробки не врахову-

вали специфіки небанківського фінансово-кредитного сектору, що зумовлює дослідження впливу останнього на модифікацію складників методу бухгалтерського обліку.

Постановка завдання. Метою дослідження є ідентифікація особливостей застосування елементів методу бухгалтерського обліку в процесі формування корисної інформації про діяльність небанківських фінансово-кредитних установ, а також окреслення тенденцій їх змін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Плюралізм наукових поглядів на поняття та композитарність методу бухгалтерського обліку можна звести до двох підходів: адитивного (сукупність способів і прийомів) та процедурного (послідовність здійснення облікових процедур). Проте визначені підходи не виключають один одного, а скоріше є взаємозумовлюючими та взаємодовнюючими (рис. 1). Відповідно, метод бухгалтерського обліку доречно визначати через поняття «система», яка передбачає упорядкованість (визначену послідовність) та структурованість, а саме: система способів¹ та прийомів², що забезпечують відображення предмета бухгалтерського обліку.

Розвиток фінансової системи, зокрема розширення інфраструктури небанківських фінансово-кредитних установ, видів та механізмів кредиту-

вання, стимулює процес розвитку бухгалтерського обліку як на емпіричному, так і на теоретичному рівні. Враховуючи зазначене, можна прослідкувати чіткі ознаки генезису елементів методу бухгалтерського обліку в системі інформаційного забезпечення діяльності небанківських фінансово-кредитних установ.

Основною діяльністю небанківських фінансово-кредитних установ є кредитування як за рахунок власних, так і залучених коштів, що зумовлює переважування серед об'єктів бухгалтерського обліку фінансових інструментів та операцій із ними. МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання», визнаючи фінансовий інструмент як будь-який контракт, який призводить до виникнення фінансового активу в одного суб'єкта господарювання та фінансового зобов'язання або інструмента капіталу – у іншого суб'єкта господарювання [1], підкреслює важливість застосування документування як способу первинного спостереження і реєстрації господарських операцій у первинних бухгалтерських документах.

Документування процесу кредитування повинно здійснюватися на постійній основі від моменту підписання договору з клієнтом і до моменту повного його закриття та проведення звірки. Важливим у цьому разі є те, що відсутність первинних документів унеможливує повернення вида-

Рис. 1. Композитарність методу бухгалтерського обліку

Джерело: побудовано автором

¹ Спосіб – комбінація прийомів, техніка їх застосування.

² Прийом – дія або послідовність дій для здійснення чого-небудь.

ного кредиту та нарахованих відсотків у судовому порядку. Відповідно, можна констатувати наявність прямого взаємозв'язку між документуванням та потенційними фінансовими результатами діяльності небанківських фінансово-кредитних установ. Окрім того, документування забезпечує реалізацію функцій бухгалтерського обліку (контрольної, інформаційної, аналітичної, соціальної), що проявляється у причинно-наслідковому зв'язку: будь-яка функція бухгалтерського обліку може бути реалізована лише тоді, коли використовується документування.

Розвиток технологій та необхідність виконання небанківськими фінансово-кредитними установами технологічних вимог ліцензійних умов (наявність відповідних облікових та реєструючих систем, комп'ютерної техніки) [2] спричинює модифікацію документування у частині заміни паперових носіїв інформації на електронні, що водночас змінює прийоми спостереження і реєстрації господарських операцій. У практичній діяльності небанківських фінансово-кредитних установ такі зміни стали можливими у зв'язку з поширенням використання електронних цифрових підписів як суб'єктами господарювання, так і фізичними особами. Проте використання електронних документів не змінює переліку обов'язкових реквізитів, серед яких у 2017 р. відбулися зміни, які стосувалися відміни обов'язкового застосування печаток суб'єктами господарювання [3].

Такі законодавчі корективи, з одного боку, сприяють спрощенню умов ведення бізнесу в країні, але з іншого – створюють підґрунтя для шахрайських дій, передусім у фінансовій сфері. Саме тому переважна більшість небанківських фінансово-кредитних установ продовжує використовувати печатки у господарській діяльності та зазначає про таку необхідність у внутрішніх положеннях (наказі про організацію бухгалтерського обліку та внутрішньому положенні про документообіг).

Окрім документування, первинне спостереження забезпечується інвентаризацією як способом перевірки фактичного обсягу і стану активів та джерел їх формування. Однак інвентаризація як елемент методу в системі інформаційного забезпечення діяльності небанківських фінансово-кредитних установ утратила свою актуальність. Матеріальні активи, що становлять незначну частку в активах фінансових установ, дійсно потребують інвентаризації, хоча виявлені інвентаризаційні різниці не здійснюють суттєвого впливу на фінансові результати діяльності, а тому організаційні вимоги до інвентаризації повинні враховувати принцип економічної доцільності. Щодо інвентаризації розрахунків, то варто зазначити, що більшість небанківських фінансово-кредитних установ надає короткотермінові фінансові послуги, а тому проведення звірки не завжди є економічно виправда-

ним. Під час надання довгострокових фінансових послуг інвентаризація розрахунків є ефективною і доречною, оскільки дає змогу підтвердити дані бухгалтерського обліку щодо сумнівності та величини заборгованостей.

Наявність та використання облікових та реєструючих систем небанківськими фінансово-кредитними установами зменшує ризики виникнення помилок у розрахунках, хоча не виключає використання інвентаризації, яка здебільшого набуває вигляду прописаних функцій програмного забезпечення.

Оцінювання як спосіб відображення об'єктів бухгалтерського обліку в єдиному грошовому вимірнику для небанківських фінансово-кредитних установ набуває надзвичайно великого значення, оскільки фінансові послуги характеризуються підвищеним ризиком.

Процес оцінювання передбачає вибір одного прийому (методу) оцінки з «поля оцінок», яке є «впорядкованою сукупністю отриманих за допомогою різних методів варіантів квантифікації єдиного факту господарського життя» [4, с. 206]. Такий вибір є результатом професійного судження бухгалтера, ключовими аспектами якого є думка професійного бухгалтера, добросовісне висловлювання, господарська ситуація, корисний опис, управлінські рішення [5].

Враховуючи обов'язковість застосування небанківськими фінансово-кредитними установами міжнародних стандартів фінансової звітності, «поле оцінок» передбачає такі варіанти: історична вартість (historical cost), справедлива вартість (fair value), чиста вартість реалізації (net realisable value), вартість використання (value in use), вартість виконання (fulfilment value), амортизована вартість (amortised cost).

Активи та зобов'язання небанківських фінансово-кредитних установ більше як на 70% сформовані фінансовими інструментами, пріоритетною оцінкою яких, відповідно до МСФЗ 9 «Фінансові інструменти», є справедлива вартість [6]. Відповідно, використання історичної вартості (собівартості) для них здебільшого втрачає сенс, оскільки така інформація про стан та діяльність фінансової установи не є актуальною та корисною, хоча й не передбачає складних розрахунків. Проте не можна виключати застосування історичної вартості небанківськими фінансово-кредитними установами в оцінці всіх своїх об'єктів бухгалтерського обліку. Навіть фінансові інструменти, що утримуються для одержання договірних грошових потоків, які є суто виплатами основної суми та процентів на непогашену частку основної суми, оцінюються за амортизованою собівартістю, яка є їхньою історичною вартістю. Різноманітність структури активів та зобов'язань, операційних циклів різних видів небанківських фінансово-кре-

дитних установ, відмінність у бізнес-моделях з управління фінансовими активами та характеристики грошових потоків за ними унеможливають виокремлення пріоритетної бази оцінки, саме тому під час вибору варіанту оцінки бухгалтер повинен керуватися такими положеннями:

- якщо для об'єкта бухгалтерського обліку нормативно визначений єдиний варіант оцінки, який достовірно відображає його в грошовій оцінці, то вибирається визначений варіант;

- якщо для об'єкта бухгалтерського обліку нормативно визначений єдиний варіант оцінки, який достовірно не відображає його в грошовій оцінці, то необхідно вибрати інший варіант оцінки, спираючись на професійне судження;

- якщо для об'єкта бухгалтерського обліку нормативно не визначений єдиний варіант оцінки, то необхідно вибрати варіант, який достовірно відображає його в грошовій оцінці, спираючись на професійне судження.

Відповідно, оцінювання у небанківських фінансово-кредитних установах модифікується у спосіб відображення об'єктів бухгалтерського обліку в єдиному грошовому вимірнику, заснованому на професійному судженні бухгалтера.

Калькулювання як спосіб обчислення собівартості виготовлення продукції або виконаних робіт, наданих послуг для небанківських фінансово-кредитних установ утрачає своє значення, оскільки діяльність останніх характеризується вузькою спеціалізацією, всі витрати, як правило, пов'язані з одним видом діяльності – кредитуванням, ціна фінансових послуг (відсоткова ставка) визначається вартістю економічних ресурсів (власних і залучених) і калькулювання фінансової послуги (у класичному розумінні) втрачає економічний зміст. Інформація про витрати цікавить небанківські фінансово-кредитні установи щодо вартості залучених коштів, дотримання кошторисів, визначення результативності діяльності відокремлених підрозділів (центрів відповідальності). Відповідно, процес вартісного вимірювання витрат щодо фінансових послуг у небанківських фінансово-кредитних установах зводиться до визначення сукупної величини витрат у розрізі звітних періодів, а також фактичних та релевантних витрат за центрами відповідальності.

Групування та систематизація інформації як етап процесу бухгалтерського обліку забезпечується двома взаємопов'язаними інструментами – рахунком та подвійним записом. При цьому рахунок є способом групування та поточного відображення за певними ознаками об'єктів бухгалтерського обліку (господарських засобів та джерел їх формування), а подвійний запис є способом відображення економічної та правової подвійності фактів господарського життя (господарських процесів).

У діяльності небанківських фінансово-кредитних установ рахунок як елемент методу бухгалтерського обліку зберігає свої сутність та призначення. Проте адитивність системи бухгалтерського обліку в поєднанні з обліковою та реєструючою системами зазначених установ зумовлює можливість одночасного використання декількох групувальних ознак за багаторівневою структурою рахунку без надмірних зусиль. Окрім того, необхідність фіксації та збереження інформації про одні й ті ж об'єкти в різних вартісних оцінках зумовлює широке застосування контрарних рахунків.

Ураховуючи пріоритетність для облікової системи небанківських фінансово-кредитних установ майнової концепції, об'єкти, які впливають на стан активів і пасивів балансу, відображаються на балансових рахунках (виходячи з права володіння майном), на позабалансових рахунках відображається майно, а також об'єкти прав інтелектуальної власності, зобов'язання і резерви, які не належать суб'єкту господарювання на праві власності (заставне майно, гарантії та поручительства надані та отримані тощо). При цьому ведення останніх забезпечує не лише спостереження за збереженням активів, які належать іншим особам (юридичним та/або фізичним), та дотриманням гарантій і поручительств щодо виконання зобов'язань та платежів, а й надає можливість контролювати законність здійснених із ними операцій. Тому об'єктивною необхідністю для небанківських фінансово-кредитних установ є розширене використання позабалансових рахунків та застосування до них підходів обґрунтованої структурованості.

Бухгалтерські рахунки характеризують статистику бухгалтерського обліку, динаміка ж останнього забезпечується подвійним записом, який є результатом двоїстого, діалектичного характеру кругообігу господарських засобів. «Двоїстість запису, що зачіпає майнові рахунки, зумовлена одночасною наявністю споживчої вартості й вартості, властивих об'єкту, що обліковується на такому рахунку. Двоїстість запису, характерна для рахунків, на яких відображаються зобов'язання учасників економічної події, породжена двоїстим характером процесу обміну. Отже, кожна господарська операція повинна бути відображена як мінімум на двох взаємопов'язаних рахунках в одній і тій же сумі» [7, с. 145]. У поєднанні з іншими елементами методу обліку подвійний запис утворює замкнене коло інформаційних зв'язків у системі бухгалтерських рахунків, забезпечує отримання достовірної інформації про економічний і правовий зміст фактів господарського життя [8, с. 17], а також дає змогу моделювати фінансовий стан і результати діяльності суб'єктів господарювання.

Оскільки діяльність небанківських фінансово-кредитних установ характеризується

обов'язковістю автоматизації всіх облікових процесів, то відзначається зміна техніки здійснення подвійного запису шляхом створення масиву шаблонів типових господарських операцій та автоматичного формування записів на підставі електронних форм документів. Такі зміни забезпечують підвищення контрольного значення подвійного запису, що сприяє синхронному відображенню на всіх рівнях систематизації (аналітичні і синтетичні рахунки) змін у складі, розміщенні та джерелах формування господарських засобів, а також оперативному виправленню помилок. Проте навіть технічний прогрес не нівелює «слабкі місця» подвійного запису: пропуск операції, багатократна реєстрація однієї операції, використання неправильних бухгалтерських рахунків, помилка у виборі оцінки, арифметичні помилки. Виявлення таких недоліків у практичній діяльності спонукає небанківські фінансово-кредитні установи до застосування обмежувальних контрольних фільтрів на етапі реєстрації інформації в електронних формах документів. Але, незважаючи на наявність інформаційних меж, подвійний запис у діяльності зазначених установ є оптимальним контрольним способом відображення фактів господарського життя.

Балансове узагальнення і звітність є парою елементів методу бухгалтерського обліку, що забезпечують узагальнення та агрегування підсумкових показників, які характеризують господарську діяльність суб'єкта господарювання.

Балансове узагальнення є способом узагальнення облікової інформації, сформованої на рахунках бухгалтерського обліку за допомогою подвійного запису, що забезпечує контроль над рівновагою згрупованих облікових даних. Прояви бухгалтерського узагальнення у системі обліку небанківських фінансово-кредитних установ різноманітні: під час формування шахового балансу, у вигляді сальдового й оборотного балансів, матричного балансу, а також звіту про фінансовий стан (балансу). Для зазначених установ в умовах обов'язкового застосування комп'ютерних технологій балансове узагальнення проводиться у таких аспектах: визначення сукупності об'єктів бухгалтерського обліку, що врівноважуються (їхній економічний зміст, назва, склад та ієрархічна підпорядкованість, взаємозв'язок між ними та їхніми частинами); окреслення сукупності та технології застосування контрольних та обмежувальних дій до облікових регістрів та звітності, сформованих із використанням балансового прийому.

Щодо трактування у наукових колах поняття «звітність» можна виділити два підходи: акцент на техніці (спосіб представлення узагальнених, згрупованих та агрегованих облікових даних у різних ракурсах); акцент на змістовній характеристиці (система узагальнених і взаємопов'язаних показ-

ників поточного обліку, які характеризують об'єкти бухгалтерського обліку). Проте зазначені підходи не виключають один одного, тому раціональним підходом буде синтез зазначених трактувань: спосіб представлення узагальнених, згрупованих та агрегованих показників поточного обліку, які характеризують об'єкти бухгалтерського обліку відповідно до інформаційних запитів користувачів.

У небанківських фінансово-кредитних установах представлення узагальнених показників, як і у більшості суб'єктів господарювання, здійснюється у формі звітів, які характеризуються різною періодичністю та ступенями аналітичності. Внутрішні звіти, як правило, є оперативними, деталізованими та вузькоспеціалізованими, їх форми затверджуються керівником установи. Зовнішні звіти є регламентованими з інтервалом представлення узагальненої інформації від місяця до року. Відповідно до визначених форм представлення звітної інформації здійснюється налаштування в обліковій та реєструючій системах переліку облікових номенклатур та носіїв на етапах первинного спостереження, вимірювання, групування та систематизації, визначаються технологічні зв'язки між показниками звітності та обліковими номенклатурами, встановлюються фільтри контролю (логічні та алгебраїчні). Найперспективнішим напрямом розвитку способу представлення узагальнених показників поточного обліку зовнішнім користувачам є широке запровадження таксономії, яка передбачає електронне представлення звітів у форматі XBRL (Extensible Business Reporting Language – розширена мова ділової звітності) відповідно до переліку показників, визначених запитами користувачів, що нівелює проблеми зміни звітних форм, багаторазового формування та представлення аналогічної облікової інформації.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, за результатами проведеного дослідження встановлено, що метод бухгалтерського обліку характеризується множинністю поглядів на його композитарність, серед яких можливо виокремити два підходи: адитивний та процедурний. Зауважено, що зазначені підходи не є взаємовиключаючими, і на основі їх взаємозв'язку надано визначення методу бухгалтерського обліку як системи способів та прийомів, що забезпечує відображення предмета бухгалтерського обліку, та побудовано схему його композитарності.

Надаючи перевагу адитивному підходу і висловлюючи власне бачення на назви та зміст елементів методу бухгалтерського обліку, визначено особливості їх застосування у процесі формування корисної інформації про діяльність небанківських фінансово-кредитних установ:

– документування характеризується трансформацією в частині заміни паперових носіїв інформації на електронні, що одночасно змінює

прийоми спостереження і реєстрації господарських операцій;

- інвентаризація втрачає актуальність у зв'язку з незначною часткою матеріальних активів і здебільшого набуває вигляду прописаних функцій програмного забезпечення;

- оцінювання модифікується у спосіб відображення об'єктів бухгалтерського обліку в єдиному грошовому вимірнику, заснованому на професійному судженні бухгалтера;

- калькулювання втрачає своє пряме значення, а процес вартісного вимірювання витрат щодо фінансових послуг зводиться до визначення сукупної величини витрат у розрізі звітних періодів, а також фактичних та релевантних витрат за центрами відповідальності;

- рахунок зберігає свої сутність та призначення, але характеризується одночасним використанням декількох групувальних ознак за багаторівневої структури; крім того, поширення набувають контрарні та позабалансові рахунки;

- подвійний запис характеризується зміною техніки шляхом створення масиву шаблонів типових господарських операцій та автоматичного формування записів на підставі електронних форм документів, а також застосування обмежувальних контрольних фільтрів;

- балансове узагальнення набуває ознак суто технічної процедури;

- звітність характеризується множинністю форм представлення узагальненої інформації, що всередині установи забезпечується обліковою та реєструючою системами, а для зовнішніх користувачів ефективним напрямом є електронне представлення звітів у форматі XBRL.

Ідентифікація особливостей реалізації елементів методу бухгалтерського обліку в діяльності небанківських фінансово-кредитних установ

дасть змогу забезпечити раціональну організацію системи бухгалтерського обліку та підвищить корисність облікової інформації. Вирішення питань ефективної організації системи бухгалтерського обліку в небанківських фінансово-кредитних установах є перспективою подальших наукових досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_029.

2. Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з надання фінансових послуг (крім професійної діяльності на ринку цінних паперів), затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 07.12.2016 № 913. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/913-2016-%D0%BF>.

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо використання печаток юридичними особами та фізичними особами – підприємцями» від 23.03.2017 № 1982-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1982-19>.

4. Бухгалтерский учет: учебник / Ю.А. Бабаев, И.П. Комиссарова, М.С. Крашенинникова; под ред. Ю.А. Бабаева. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2001. 476 с.

5. Лозовицький С.П. Методичні аспекти застосування професійного судження у сучасному обліку та аудиті. Сталій розвиток економіки. 2013. № 2. С. 230–233. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2013_2_50.

6. МСФЗ 9 «Фінансові інструмент». URL: https://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/IFRS_9_Ukrainian.pdf.

7. Астахов В.П. Теория бухгалтерского учета: учеб. пособ.; 12-е изд. М.: Вузовский учебник; ИНФРА-М, 2010. 397 с.

8. Давидюк Т.А. Подвійний запис в бухгалтерському обліку: теорія і практика застосування: автореф. дис... канд. екон. наук: спец. 08.06.04; Нац. аграр. ун-т. К., 2003. 21 с.